

Лук'яненко О. В Політехнізація вищої педагогічної школи доби «відлиги» / Олександр Вікторович Лук'яненко // Придніпровські соціально-гуманітарні читання: Матеріали Запорізької сесії I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 11 квітня 2012 р): у 4-х частинах. – Д.: ТОВ «Інновація», 2012. – Ч.1. – С.71-74.

ЛУК'ЯНЕНКО О. В.

ПОЛІТЕХНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ШКОЛИ ДОБИ «ВІДЛИГИ»

За часів «відлиги» було розпочато не одну реформу освітнього простору, у потугах до змін зачіпалися різні сфери життя дитсадків, шкіл та вищих і середніх навчальних закладів країни. Проте, з усіх реформ найбільш вагомою була політехнізація навчання. Ця проблема залишила по собі найбільшу кількість відгуків педагогів, вона викликала більше змін у навчальному процесі, ніж будь-яка інша інновація уряду. Тому її ми вважаємо основоположною освітньою реформою усієї доби, яка знайшла своє відображення у Законі про освіту 1959 року [1].

На першому етапові розвитку (1953-1955 рр.) політехнізація навчання далі короткочасних екскурсій молоді на фабрики не доходила. Попри те, що в УРСР уже працювали 26 спеціалізованих середніх шкіл з виробничим навчанням, молоді педагоги не мали можливості вивчати їхній досвід, бо і школи попервах не могли надати реального уявлення про сам процес виробничого навчання. Так, полтавець М. Гур'єв зауважував, що «те, що в школах називається політехнізацією – це щось дуже далеке від справи політехнізації, і в нас самих справа політехнізації схожа більше на гру, ніж на серйозну справу» [2, арк.77]. А викладач Харківського педінститут Устінов закликав не спрощувати розуміння політехнізації самим лише візитами до фабрик, а перейти одразу до озброєння молоді знаннями техніки, хоча цьому на заводі і стояли обмежені матеріальні можливості вишів [3, арк.66].

Невизначеність та байдужість вишів до проблем виробничого навчання тривала доволі довго. І лише вихід постанови Колегії Міністерства освіти від 25

лютого 1955 року «Про підсумки науково-дослідної роботи педагогічних вузів УРСР...» змусив викладачів вищої педагогічної школи долучитися бодай до теоретичної розробки науково-дослідних тем з політехнізації навчання [4, арк.3].

Дослідницька робота дозволяє вкотре переконатися, що 1956 рік став визначальним не лише для політичного життя країни. З цієї дати починається основний етап розвитку політехнічної освіти у вишах (1956-1958 рр.). Після XX з'їзду КПРС зросла кількість теоретичних узагальнень педагогів країни, елементи політехнічного навчання запроваджувалися навіть у шкільні курси математики через обрахунки цифр та інших даних, залишених з'їздом [5, арк.5]. Вона перетвориться у те, що викладач Сумського педінституту Т. Чупис охрестить «безплатною підготовкою робітників для держави» [6, арк.108]. Педагогічна молодь пішла на великі заводи. Так, у Харкові майбутні учителі проводили за верстатами авторемонтних заводів по вісім годин на день [7, арк.58]. Про покращення ситуації з політехнізацією говорить і той факт, що наказом Міністерства освіти від 14 серпня 1957 року у окремих педагогічних вишах УРСР відкрили кафедри основ виробництва [8, арк.19].

У цей період реформи освіти вийшли за межі політехнізації. Подарунком для молоді стала постанова РМ СРСР «Про відміну плати за навчання», після чого для студентів навіть подекуди провели спеціальні диктанти мови. У них продовжили підтримку лінії уряду: «Люди багатьох країн, де ще панують старі капіталістичні відносини, поки що тільки мріють про докорінні реформи всього ладу народної освіти та виховання, про такі реформи, які зробили б освіту доступною всьому народу» [9, арк.57].

У травні 1956 року викладачі вітали ініціативу уряду з організації шкіл-інтернатів. Кожен із них уносив свої пропозиції, проте, подібні зауваги вносились за принципом «про наболіле»: одні вимагали відбирати до інтернатів кращих викладачів мови, інші пропонували збільшити кількість годин на фізичне виховання, треті рекомендували посилити підготовку вчителів співів, креслення, математики [10, арк.64-65]. Цікавість педагогів до інтернатів була не

лише винятково професійною, бо з інтернатами були пов'язані найбільш ранні успіхи освітян на полі виробничого навчання. За планом Міністерства, 36 педагогічних вузів УРСР 1957 року приступили до опіки школами з політехнічним навчанням [11, арк.11].

На часі стала доповідь Хрущова на XIII з'їзді ВЛКСМ, де Перший секретар виклав свої погляди на реформування загальної середньої шкільної освіти. Педагоги УРСР долучилися до широкого обговорення тез, пропонуючи свої варіанти реформ. Завідувач кафедри російської мови Полтавського педінституту В. Савельєв слушно зауважив, що у тезах не було абсолютно нічого сказано про педінститути, тому політика держави щодо до кузень освітянських кадрів залишалася невизначеною [12, арк.9]. У листопаді 1958 року викладачам подали на обговорення проект тез ЦК КПРС та РМ СРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям». До обговорення долучилися навіть студенти, які, зокрема, пропонували радгоспам працевлаштовувати випускників вишів і відкрити спеціальні заводи та фабрики з виробництва шкільного приладдя. Міносвіти ж промовчало з приводу працевлаштування студентів, як не врахувало і більшість пропозицій під час прийняття нового закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям» [1].

Протягом останнього періоду реформ освіти (1959-1964 рр.) були помітні значні успіхи, заради яких виші пройшли крізь безліч перешкод: від морального виснаження працівників до виснаження матеріального скарбниці навчальних закладів. До прикладу, один із членів спеціальної комісії ЦК КПУ у ПДПІ у квітні 1959 року правильно зауважив, що для отримання високих результатів у справі політехнізації навчання були «потрібні дійсно героїчні зусилля працівників» [13, арк.77].

Серед проблем були брак сировини, який визнавали і в обкомах партії [14, арк.7], та малий час роботи студентів у майстернях вишу; неодноразові випадки травмування та ушкодження під час роботи із застарілим обладнанням у процесі різання, рубання та на курсах автотракторної справи. МВССО СРСР занадто пізно долучилося до кампанії викладання техніки безпеки у вишах

СРСР у зв'язку з політехнізацією – лише у жовтні 1961 року [15]. Ще пізніше Міністерство виявило, що майбутні учителі працювали на застарілому обладнанні і фактично вчилися працювати на тому, що уже не використовувалося на виробництві. Наказ від 27 серпня 1963 року зобов'язував постачати до педвузів УРСР під заявки нові марки машин, верстатів, зразків сільгосптехніки з перших партій серійного виробництва [16, арк.59]. Це було доволі запізніле рішення, якщо врахувати, що полтавець А. Світалка до 1958 з великими потугами збирав по обласних колгоспах старі і списані верстати для майстерень Полтавського педінституту [17, арк.129], а у Черкасах кафедра основ виробництва відремонтувала старий трактор і посадила на нього студентів [18, арк.155]. Також швидко знаходили застосування списаним та вибракуваним машинам викладачі Харківського педінституту. Одну з них молодь переобладнала під автобус, а поламаный ГАЗ-93 стала використовувати як навчальний автомобіль [7, арк.6].

Попри негаразди, в останній період реформ політехнізація уже стала невід'ємною частиною життя вишів, даючи вагомні наслідки. Значно посилилася екскурсійна робота вишів. Майбутні педагоги Полтави у межах курсу політехнізації об'їздили більше 10 заводів та комбінатів міста, були навіть на фабриці баянів, ХТЗ та Кременчуцькій ГЕС [19, арк.8]. Актуальними видавалися ідеї Міністра вищої освіти СРСР В. Єлютіна по створення заводів-вузів у країні разом із обов'язковістю сільськогосподарської інженерної освіти для учителів усіх спеціальностей [20, арк.165]. Директор Харківського педінституту І. Дементьєв пропонував розгорнути практику так, щоб вона охоплювала усі періоди сільськогосподарських робіт [21, арк.26]. Та й на ідею вишів-заводів колективи вищої педагогічної школи реагували доволі позитивно. Полтавці І. Попенко та А. Каришин пропонували уже з першого курсу почати організовувати лекції прямо у колгоспах та на підприємствах [20, арк.176]. Політехнізація освіти змушувала навіть студентську свідомість працювати по-іншому. Так, А. Кривда з Уманського педінституту розказував, як на його викладацькій практиці у селі зламався трактор. Хлопець усвідомив

логіку своїх учнів: «справлю, значить все буде гаразд. Ні – поганий вчитель, не знає. Але я знав. І з того ж дня відчув з боку моїх вихованців зовсім інше ставлення» [22, арк.14].

Тож формування системи освіти з виробничою спрямованістю навчального процесу пройшло доволі чіткі, структуровані етапи розвитку і багато у чому залежало не тільки від директив згори, але й від реалій на місцях.

Список посилань на джерела та літературу:

1. Зоря Полтавщини. – 19 квітня 1959. – №78. – С.1-2.
2. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.440, 154 арк.
3. Держархів Харківської області, ф.Р-4293, оп.2. спр.497, 96 арк.
4. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.470, 7 арк.
5. Держархів Сумської області, ф.Р-5369, оп.1, спр.233, 14 арк.
6. Там само, ф.Р-2817, оп.3, спр.225, 262 арк.
7. Держархів Харківської області, ф.Р-4293, оп.2, спр.740, 121 арк.
8. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.570, 48 арк.
9. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (Далі – АПНПУ), ф.1, оп.1956 (А-К), спр.2242, 61 арк.
10. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.542, 104 арк.
11. Держархів Сумської області, ф.Р-5369, оп.1, спр.237, 73 арк.
12. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.673, 62 арк.
13. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.683, 189 арк.
14. Держархів Полтавської області, ф.П-15, оп. 2, спр.2084, 82 арк.
15. Там само, ф.Р-1507, оп.1, спр.808, 2 арк.
16. Там само, спр.843, 81 арк.
17. АПНПУ, ф.3, оп. 1958, спр. Накази. Т.1, 223 арк.
18. Держархів Черкаської області, ф.П-2187, оп.1, спр.21, 164 арк.
19. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.688, 60 арк.
20. Там само, спр.756, 181 арк.
21. Держархів Харківської області, ф.Р-4293, оп.2, спр.696, 99 арк.
22. Держархів Черкаської області, ф.Р-3990, оп.1, спр.44, 25 арк.